

УДК 81'373.21:81'373.611

DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2021.24.248313>**ВЕРБИЧ Святослав****Олексійович**

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України, вул. Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна; тел.: +380954253216; e-mail: sviatoverb@ukr.net;
ORCID ID 0000-003-4671-1898

Sviatoslav Verbych

Doctor of Philology, Senior Researcher, Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics Institute of Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine, St. Hrushevskoho, 4, Kyiv, 01001, Ukraine; e-mail: sviatoverb@ukr.net;
ORCID ID 0000-0003-4671-1898

**ГЕНЕТИЧНО ТЮРКСЬКІ
ОЙКОНІМИ ОДЕЩИНИ:
ВМОТИВОВАНІСТЬ /
НЕВМОТИВОВАНІСТЬ
ПЕРЕЙМЕНУВАНЬ
РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ¹**

**GENETICALLY TURKISH
OIKONYMS OF ODESA
REGION: MOTIVATED
/ UNMOTIVATED
RENAMINGS
OF THE SOVIET PERIOD**

ABSTRACT

Introduction. The article analyzes the oikonyms of the modern Odesa region, which were formed during the Turkish-Tatar (Nogai) history of this region. The genetic Turkic names that the Bulgarian settlers moved to a new place of residence from their homeland (or from the territory of Turkey) during the end of the XVIII – first half of the XIX century are analyzed. These names were changed as a result of administrative intervention by the Soviet authorities, mainly during 1944–1945.

Aim. The study aims to carry out etymological and structural-semantic analysis of genetically Turkic oikonyms of modern Odesa region.

The object of the study is the genetically Turkic names of the settlements of Odesa region (local and transferred by Bulgarian settlers from across the Danube), which were changed administratively mainly after 1944; **the subject of the research** is to find out the etymologies of the corresponding oikonyms and their structural and semantic characteristics.

¹ Продовження. Початок див. у: Генетично тюркські ойконіми Одещини: вмотивованість / невмотивованість перейменувань радянського періоду. 1 // Мовознавство. – 2021. – № 4. – С. 45–49.

Research methods. For the analysis of oikonyms the descriptive method is applied by means of which the structure of both historical (genetically Turkic), and new (Soviet period) names is characterized, and also reception of the etymological analysis for establishment of etymons of genetically Turkic names of settlements.

Research results. The article identifies word-forming models, presents the classification of genetically Turkic oikonyms of Odesa region, clarifies the preonymic motivation of their creative bases; the structure of new (renamed) names is characterized.

Conclusions. It is proved that most renamings do not take into account either the derivation model, which formed the original name of the settlement, or the appellative (onym) meaning of the creative bases, which convincingly testifies to their artificial nature, lack of connection with local nature, historical and cultural features of the region. It should be noted that it is necessary to change the names of the modern Odesa region, in particular the names with the Russian imperial connotation (Alexandrovka, Suvorov), as well as with the Russian-speaking structure (Udobne, Utkonosivka).

Key words: genetically Turkic oikonyms of Odesa region, name changings of the Soviet period, internal form of oikonyms, artificial name, restoration of historical names.

ВСТУП

Ойконімна система сучасної Одещини формувалася впродовж багатьох століть у межах життєвого простору як слов'янських (українці, росіяни, болгари), так і неслов'янських (татари (ногайці), турки, молдавани, гагаузи, німці) етносів, які тут перебували протягом тривалого часу в різні періоди історії цього регіону. Відповідно представники цих народів лишили свої сліди як в апелятивному словникові населення теперішньої Одеської області, так і в його онімконі, передусім у назвах поселень. Значну частку серед ойконімів краю становлять генетично тюркські назви, які з'явилися тут у період проживання татар-ногайців, починаючи з 2-ї половини XVI ст.

З історії Північно-Західного Надчорномор'я, куди входить і нинішня Одещина, відомо, що з кінця XV ст. цей регіон був під впливом могутньої на той час Османської імперії. Султан Сулейман II у 1569 р. в південній частині нинішньої Одещини (у тюркськомовному середовищі мала назву Буджак, пізніше — Бессарабія) оселив татарський народ ногайців, що закріпилися тут більше ніж на триста років — до кінця XVIII ст. (Сергиевский 1946: 335; Скиба 1992: 47). Саме це населення і сформувало місцеву тюркську топонімію — насамперед назви водойм і населених пунктів.

Етнічну стабільність регіону порушили російсько-турецькі війни: 1768–1774 рр., 1787–1791 рр., 1806–1812 рр., 1828–1829 рр., унаслідок яких активізувалися, за сприяння уряду Російської імперії, процеси іноземного освоєння краю. Значну частку з-поміж нових поселенців становили вихідці з-за Дунаю, передусім болгари. Дослідники зазначають, що до 1832 р. тут уже було 83 болгарських поселення (Чебан 2009: 177). Переселенці часто осідали в покинутих татарських селах, зберігаючи їхні назви, або засновували нові поселення, переносючи на них назви зі свого попереднього місця проживання здебільшого в окупованій турками Болгарії. Такі генетично тюркські ойконіми вільно функціонували на теренах Одещини здебільшого до 1944 р., коли радянська влада після звільнення території області від гітлерівців узялася запроваджувати новий порядок, зокрема і в ділянці власних назв населених пунктів. Унаслідок такого адміністративного втручання в ойконімний простір Одещини (як, до речі, й інших регіонів України) зникло багато історичних назв, пов'язаних із тюркським періодом історії цього регіону. Натомість з'явилися переважно штучні, безбарвні (одноманітні), позбавлені місцевого природного й культурного колориту назви на зразок: *Мирне* (колишнє *Корякчи*), *Рибальське* (колишнє *Мартаза*), *Удобне* (колишнє *Ханкишла*), *Червоний Яр* (колишнє *Китай*) та низка подібних назв, не пов'язаних із попередньою історією. Щоправда, частину таких новотворів радянські номінатори скалькували, переклавши українською мовою, їхні тюркські попередники. Так, на ойконімній карті Одещини з'явилися назви *Новоселівка* (колишнє *Єнікей*), *Оріхівка* (колишнє *Пандакля*), *Орлівка* (колишнє *Картал*), *Струмок* (колишнє *Чишма*) тощо. Зауважмо, однак, що зміні підлягали не всі генетично тюркські ойконіми. Незмінними лишилися, наприклад, назви *Байтали*, *Бакша*, *Куяльник*, *Саврань*, *Саражинка* (усі в Подільському р-ні), *Кагарлик* (Одеський р-н), *Каїри* (Білгород-Дністровський р-н), *Саф'яни* (Ізмаїльський р-н), *Татарбунари* і *Тузли* (Білгород-Дністровський р-н) та деякі інші. Перейменування зазнали, очевидно, ті генетично тюркські назви, які, на думку тодішніх функціонерів, були або немилозвучними (наприклад: *Кебабча* > *Широке*), або етимологічно непрозорими (наприклад: *Шагани* > *Приморське*), або ідеологічно ворожими (наприклад: *Ханкишла* > *Удобне*, у якому *Хан*- < *хан* 'феодалний правитель у тюркських і монгольських народів').

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснити етимологічний і структурно-семантичний аналіз ойконімів сучасної Одеської області, які сформувалися в період турецько-татарської (ногайської) історії краю, а також генетично тюркські назви, які болгарські переселенці перенесли на нове місце проживання здебільшого зі своєї батьківщини впродовж кінця XVIII — першої половини XIX ст., що були змінені внаслідок адміністративного втручання радянської влади переважно протягом 1944–1945 рр.

ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Генетично тюркські назви поселень Одещини як місцеві, так і перенесені новими поселенцями з-за Дунаю, змінені адміністративним способом після 1944 р. (переважно); **предмет** — з'ясування етимології відповідних ойконімів і їх структурно-семантична характеристика.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Специфіка об'єкта дослідження і поставлені завдання зумовили застосування для аналізу генетично тюркських ойконімів Одещини і нових (перейменованих) назв описового методу (схарактеризовано структуру історичних ойконімів і нових назв радянського періоду) і прийому етимологічного аналізу (встановлено етимони генетично тюркських назв поселень).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мирне (с., Ізмаїльського р-ну). Відоме в XIX ст. (ІМСОд.: 507). У 1-й половині XX ст. поселення мало назву *Карячка* (АТП 1947: 214). З 1957 р. — *Мирне* (ІМСОд.: 507). Первісна назва села *Корякчи* (Бачинська 2002: 89) вказує на її тюркську природу й свідчить про те, що його заснувало місцеве татарське населення. На нашу думку, це фонетично вторинна форма від *Корякчи*, що є дериватом із суфіксом *-çi* (утворював похідні форми від іменних основ на позначення діяча; Бушаков 2003: 93) від антропоніма *Qaraq*, реальність якого підтверджує задокументована тюркська особова назва *Qaraqçi* (Бушаков 2003: 93). Форма *Карячка* виникла внаслідок фонетично-словотвірної адаптації тюркського ойконіма *Корякчи* на східнослов'янському ґрунті. Нова назва *Мирне* символічно-побажальна, мотивована прикметником *мірний (-е)* < *мир* 'відсутність незгоди, ворожнечі, сварок; згода' (СУМ IV: 712). З огляду на внутрішню форму історичної назви перейменування невмотивоване.

Нагірне (с., Ізмаїльського р-ну). Давнє поселення, яке в минулому мало назву *Кара Агач*. Про це свідчать відповідні фіксації в історич-

них джерелах: 1691 р. — *Kara Ağaç* (Середа 2009: 185), 1806, 1827 рр. — *Карагач* (Кабузан 1974: 87, 97). До 1946 р. — *Карагач* (АТП 1947: 927). Після 1946 р. — *Нагірне* (АТП 1947: 215). Первісна назва *Кара Агач* (*Карагач*) позначала татарське (ногайське) поселення (Чебан 2009: 235–236). Ойконім має паралелі серед топонімів Південної України, наприклад: рр. *Великий Карагач* у бас. Нижнього Дністра на Одещині, *Карагач* у бас. Чорного моря в Криму (СГУ: 91, 239), бб. *Карагач-Дере*, *Карагач-Чокрак* у Криму (Бушаков 2003: 128), с. *Карагач* (тепер Кизилівка) у Криму (СГУ: 239). В основі цих назв — тюрк. *qarağaç* 'берест' (Бушаков 2003: 128), інше значення — 'чорний в'яз' (ГНП: 44). Така мотивація зазначених топонімів указувала на поширення в довколишній місцевості відповідних дерев, що, до речі, підтверджують типологічні паралелі — питомі укр. назви *Бйрест*, *В'язова*, *В'язовий* (гідроніми) в різних регіонах України (СГУ: 43, 124). Структурно-семантичний та етимологічний аналіз історичної назви *Карагач* переконливо свідчить про те, що нова назва *Нагірне* (< нагірний (-е) < на горі) штучна, невмотивована.

Новоселівка (с., Ізмаїльського р-ну). Перша письмова згадка про це поселення сягає XVII ст. На ту пору воно мало назву *Єнікей*, що й відображають історичні словоформи: 1645 р. — *Yeniköy* (Середа 2009: 260), 1691 р. — *Yeni köy* (Середа 2009: 258), 1724 р. — *Jenikej* (Середа 2009: 248), 1819 р. — *Еникиой* (Джерела 2013: 101). Після 1946 р. — *Новоселівка* (АТП 1947: 214). Ойконім *Єнікей* генетично тюркський (татарський). З погляду словотвору це двоосновне утворення, у складі якого апелятиви *yeni* 'новий' і *köy* 'село': 'нове село' (Карпенко 1977: 194). Така мотивація назви зумовлена, очевидно, потребою її диференціації з іншим ойконімом, який, імовірно, мав перший компонент тюрк. *eski* 'старий' (Бушаков 2003: 104). Нова назва *Новоселівка* виникла внаслідок українськомовного перекладу складників історичного ойконіма; оформлена за зразком продуктивної дериваційної моделі назв поселень із суфіксом *-ів-к-а*. З викладеного випливає, що під час перейменування колишньої назви *Єнікей* було враховано його внутрішню форму, відображену в новому ойконімі.

Олександрівка (с., Болградського р-ну). В історичних джерелах ойконім відомий із 1819 р. як *Сатылык Хаджи* (Джерела 2013: 101). Пор. ще фіксацію 1859 р. — *Саталык-Гаджи* (*Александровка*) (СНМ 1861: 20). З 1937 р. — *Олександрівка* (<https://wikipedia.ua.nina.az/wiki/>

Олександрівка (Болградський район)). Ю. О. Карпенко свого часу слушно зауважив, що колишня назва *Сатилик-Хаджі* стосувалася татарського поселення (Карпенко 1977: 195). Дослідник етимологізував її на основі тур. *satilik* 'призначений для продажу' (Карпенко 1977: 195) і тюрк. *хаджи* 'той, хто був на поклонінні в Мечці' (ГНП: 79). На нашу думку, таке пояснення ойконіма мало ймовірно, оскільки не відображає семантичної узгодженості складників у структурі цілісної назви (поєднання семем 'призначений для продажу' і 'той, хто був на поклонінні в Мечці' суперечить логіці). Найімовірніше, назва *Сатилик-Хаджі* походить від антропоніма, у складі якого перший компонент *Сатилик* позначав певну особову назву (пор відповідно співвідносе ім'я мешканця міста Актобе (Казахстан) *Sattilik*; <https://vklook.online>), другий — *Хаджі* — виконував функцію прикладки (додаткової назви), акцентуючи увагу на тому, що власник цього імені був на поклонінні в Мечці. Пор. формально споріднені антропоніми зі складником *Хаджі*: ім'я засновника Кримського ханства *Хаджі I Гірея* (https://uk.wikipedia.org/wiki/Хаджі_I_Герай), прізвиське знаних румунських футболістів Георга *Хаджі* та Яніса *Хаджі* (https://uk.wikipedia.org/wiki/Яніс_Хаджі). Пізнішу назву *Александровка* закріпили за поселенням болгари, які переселилися в цей регіон із-за Дунаю (Карпенко 1977: 195). Напевно, вона мотивована іменем російського царя *Олександра I* (рос. *Александра I*), який провів успішну військову кампанію проти Туреччини в 1806–1812 рр. Сучасна назва *Олександрівка* — результат українськомовної адаптації рос. форми *Александровка*. За умови, що назва *Александровка* пов'язана з російською імперською історією, варто відновити історичну назву цього поселення — *Сатилик-Хаджі*.

Оріхівка (с., Болградського р-ну). Село відоме в 1830 р. як *Пандакля* (Кабузан 1974: 117). Пізніші фіксації: 1859 р. — *Пандакля* (*Фундукли*) (СНМ 1861: 21). До 1946 р. — *Пандакля* (АТП 1947: 934). Після 1946 р. — *Оріхівка* (АТП 1947: 215). За свідченням І. Чебана, первісна назва цього поселення *Пандакля* виникла внаслідок перенесення болгарськими переселенцями з-за Дунаю назви попереднього місця свого проживання (Чебан 2009: 273). В основі ойконіма Ю. О. Карпенко вбачав тур. *pindikli* 'горіховий' (Карпенко 1977: 196). У такому разі зафіксована в історичних джерелах форма *Пандакля* фонетично вторинна щодо **Піндікля*. Нова назва *Оріхівка* — результат перекладу українською мовою основи тюркського ойконіма; оформлена за

зразком продуктивної словотвірної моделі ойконімів із суфіксом *-ів-к-а*. Перейменована назва відображає первісну апелятивну семантику історичного ойконіма.

Орлівка (с., Ізмайльського р-ну). Ойконім уперше згадано в історичних джерелах XVI ст. (Чебан 2009: 230). Починаючи із XVII ст., це поселення відоме з назвою *Картал*: 1645 р. — *Kartal* (Середя 2009: 184). З поч. XVIII ст. — *Картал на Дунає* (Джерела 2013: 34), 1806 р. — *Карталы* (Кабузан 1974: 87), 1814 р. — *Карталъ* (Россия: 503). До 1946 р. — *Картал* (АТП 1947: 934). Після 1946 р. — *Орлівка* (АТП 1947: 215). Наведені історичні словоформи ойконіма однозначно вказують на первісну назву поселення *Картал*. Вона утворена способом онімізації тюрк. апелятива *kartal* 'орел' (Зеленко 1999: 93). Цілком можливо, що така мотивація ойконімооснови зумовлена розташуванням поряд із селом *Кам'яної гори* (Паламарчук 2008: 68), де, ймовірно, гніздилися орли. Нова назва — результат українськомовного перекладу тюркського ойконіма; оформлена за зразком продуктивної дериваційної моделі назв із суфіксом *-ів-к-а*. Внутрішня форма перейменованої назви *Орлівка* відповідає етимологічному змістові історичного ойконіма *Картал*.

Острівне (с., Болградського р-ну). Історичні джерела фіксують цей ойконім із 1-ї пол. XIX ст.: 1816 р. — *Код-Китай* (Кабузан 1974: 89), 1819 р. — *Кот Китай* (Джерела 2013: 101), 1830 р. — *Кодкитай* (Документи 2019: 46). До 1946 р. — *Кодкитай* (АТП 1947: 934). Після 1946 р. — *Острівне* (АТП 1947: 215). І. Чебан зауважує, що спершу це поселення мало назву *Баба* (Чебан 2009: 274), що, напевно, пов'язана з тюрк. *баба* 'батько, предок' (История 2013: 20–21). Згодом за селом закріпилася нова назва — *Код-Китай*. За будовою це двоскладний ойконім із першим компонентом *Код*, другим — *Китай*. Ю. О. Карпенко порівнював складник *Код* із молд. *коадэ* 'хвіст, кінєць' (Карпенко 1977: 194), припускаючи гібридний, молдавсько-тюркський, характер назви *Код-Китай*. Другий складник *Китай* виводили від ногайського етноніма *Кьтай* (Харюков 1974: 43). Пор. із цього приводу тюрк. *кытай* 'кримські татари', *кытай-кыпчак* 'ногайці' (Лезина 1994, II: 281). На нашу думку, назву *Код-Китай* треба етимологізувати інакше. Уважаємо, що її обидва компоненти сформовані на тюркськомовному ґрунті. Історична словоформа *Кот Китай* (див. вище) дає підстави стверджувати, що назва *Код-Китай* фонетично вторинна. Препозитивний складник

Кот пов'язуємо з тюрк. *kot* 'рід' (Радлов II: 604), що, відповідно, не суперечить значенню другого складника *Китай*: 'рід Китай'. Нова назва *Острівне* мотивована прикметником *острівний* (-е) < *острів*. Імовірно, таке перейменування вказує на розташування поблизу якогось острова. Зауважмо, що поряд із поселенням протікає р. *Киргиз-Китай* (СГУ: 247). Зважаючи на семантику компонентів історичного ойконіма *Кот Китай*, нова назва *Острівне* невмотивована.

Підгірне (с., Білгород-Дністровського р-ну). Первісна назва поселення — *Бабей*, що переконливо засвідчує словоформа 2-ї пол. XIX ст.: 1859 р. — *Бабей* (СНМ 1861: 15). До 1946 р. — *Бабей* (АТП 1947: 937). Після 1946 р. — *Підгірне* (АТП 1947: 216). В основі історичного ойконіма — тюрк. *babey* < *baba* 'прадід', 'дід', 'батько', 'старійшина' (Севортян 1978: 10–12). Точно визначити мотивацію семантики назви *Бабей* з огляду на багатозначність стрижневого *баба* складно. Проте можна стверджувати, що внутрішня форма первісної назви *Бабей* укаже на штучність нової назви *Підгірне* < *підгірний* (-е) < *під горою*.

Струмок (с., Білгород-Дністровського р-ну). Поселення відоме з кінця XVIII ст. (ІМСОд.: 821). З поч. XIX ст. воно мало назву *Чишма*: 1806 р. — *Чишма* (Кабузан 1974: 94), 1818, 1827 рр. — *Чесма* (*Чишма*) (Кабузан 1974: 94). До 1946 р. — *Чишма* (АТП 1947: 950). Після 1946 р. — *Струмок* (АТП 1947: 218). Первісна назва позначала татарське поселення. З формального боку вона фонетично вторинна до **Чешма* — результат онімзації географічного терміна тюрк. *çeşme* 'джерело; фонтан; водоймище' (Бушаков 2003: 97). Новий ойконім *Струмок* постав на основі українськомовного перекладу історичної назви. Це означає, що під час перейменування було враховано до-онімне значення татарської назви **Чешма* > *Чишма*.

Суворове (сmt, Ізмаїльського р-ну). Перша письмова згадка про цей ойконім сягає початку XIX ст. На ту пору поселення мало назву *Шикирли Китай*, що лишалася незмінною до 1946 р., якщо не брати до уваги варіантного написання її компонентів (окремо, разом, через дефіс) і графічне оформлення: 1806 р. — *Шикирлы-Китай* (Кабузан 1974: 87), 1819 р. — *Шикирли Китай* (Джерела 2013: 101), 1830 р. — *Шикирлы Китай* (Документи 2019: 160). До 1946 р. — *Шикирлікитай* (АТП 1947: 950). Після 1946 р. — *Суворове* (АТП 1947: 217). З історії досліджуваного регіону відомо, що селище заснували болгарські переселенці з-за Дунаю на місці татарського (ногайського) поселення

Шикирлі-Китай (Карпенко 1977: 193–194). За будовою це складений ойконім, утворений поєднанням компонентів *Шикирлі* (*Шикирлы*) < тур. *şekerli* 'цукровий' (тюрк. *şeker* 'цукор'; Бушаков 2003: 145) і *Китай* (лімнонім) (Карпенко 1977: 193–194). На думку Ю. О. Карпенка, внутрішню форму первісної назви мотивувала ознака 'місцевість із солодкою (несолоною) водою' (Карпенко 1977: 193–194). Загалом не заперечуючи такого пояснення, зауважимо, однак, що в цьому разі йдеться не просто про місцевість (ландшафт), а про озеро *Китай*, вода в якому, очевидно, не була солоною (гіркою), на відміну від інших гідрооб'єктів у цьому регіоні, наприклад: *Аджиголь* — р., вп. в оз. *Аджиголь* (*Аджейське*) (с. Тузли, Татарбунарського р-ну Одеської обл.; СГУ: 19), *Аджалик* (рр. *Великий Аджалик* і *Малий Аджалик* у межиріччі Дністра і Півд. Бугу на Одещині; Павлюк 1965: 45; СГУ: 343), б. *Аджидирка* (на лівому березі Дністра; м. Овідіополь Одеської обл.; СГУ: 19), у складі яких тюрк. *асі* ('аджи на слов'янському ґрунті) 'кислий, гіркий, солоний' (Радлов I: 503). Отже, базову семантику основи ойконіма *Шикирлі-Китай* зумовила, найпевніше, ознака *'поселення поблизу оз. Китай із солодкою (доброю, придатною для пиття) водою'. Щодо етимології назви *Китай* див. вище *Острівне*. Новва назва *Суворове* меморіальна — на честь героя російсько-турецьких воєн фельдмаршала О. В. Суворова. З огляду на наявність в українському ойконімному просторі численних назв поселень, мотивованих прізвиськом *Суворов* (пор. ойконіми *Суворове* на Донеччині та Сумщині; *Суворовка* в Миколаївській, Дніпропетровській та Херсонській областях), що робить такі назви одноманітними й невідірваними, доцільніше повернути селищу на Одещині його історичну, оригінальну й неповторну назву *Шикирлі-Китай*.

Удобне (с., Білгород-Дністровського р-ну). Село відоме із XVII ст. із назвою *Ханкышла* (Паламарчук 2008: 129). Пізніші фіксації в документах: 1758 р. — *Ганкишло* (Аргатюк 2015: 63), 1774 р. — *Kischla Chanuliyü* (Carte), 1850 р. — *Ганкишлы* (Скальковский 1850: 439), 1859 р. — *Ганкишло* (*Кишло Ханулуй*) (СНМ 1861: 15), 1886 р. — *Хань-Кишло* (Волости: 115). До 1946 р. — *Ханкишло* (АТП 1947: 952). Після 1946 р. — *Удобне* (АТП 1947: 217). Первісна назва *Хан-Кишла* позначала татарське поселення, яке було центром наддністрянських володінь кримського хана (Паламарчук 2008: 129). Саме цим, очевидно, і зумовлена поява першого складника цього ойконіма *Хан* < крим.-тат.

хан 'титул феодальних правителів у тюркських і монгольських народів' (Бушаков 2003: 156). У складі другого — тюрк. *qışla* 'зимове пасовище; військова казарма' (Бушаков 2003: 133). Нова назва *Удобне* мотивована рос. *удобный* 'зручний'. Вона не лише не відбиває змістового зв'язку з попереднім ойконімом хоча б у калькованій українською мовою формі, але й утворена на російськомовному ґрунті. Це не відповідає засадам українського топонімотворення й порушує граматичні норми сучасної української мови.

Утконосівка (с., Ізмаїльського р-ну). Перша письмова згадка про це поселення — 1774 р. — фіксує його з назвою *Jrdik Burnu* (Середя 2009: 251). На поч. ХІХ ст. (1806 р.) — *Эрдек Бурно* (Кабузан 1974: 87), 1819 р. — *Ердек Бурну* (Джерела 2013: 101). До 1946 р. — *Ердек Бурно* (АТП 1947: 952). Після 1946 р. — *Утконосівка* (АТП 1947: 217). Колишня назва *Ердек-Бурну* стосувалася ногайського урочища, де й виникло поселення, яке заснували вихідці з Болгарії. У перекладі з татарської мови *Ердек-Бурну* — 'качиний ніс'. Таку назву ця місцевість отримала від форми мису над оз. Катлабуг (Чебан 2009: 219). Пор. у цьому контексті спільнокореневе тюрк. *burun* 'ніс, дзьоб; мис, виступ', а також споріднені (з ідентичним другим складником) топоніми в Криму: *Сайнин-Бурну*, *Стаурнин-Бурну* (Бушаков 2003: 90). Нова назва *Утконосівка* з'явилася внаслідок перекладу російською мовою історичного ойконіма; оформлена суфіксом *-ів-к-а* за аналогією до відповідних українських ойконімів. Її формальна (російськомовна) структура (основа *Утконос-*), попри семантичну відповідність із первісною тюркською назвою, не є органічною в ойконімному просторі України, а отже, назву *Утконосівка* варто перейменувати.

Холмське (с., Болградського р-ну). Село відоме в 1830 р. як *Селиоглу* (Кабузан 1974: 117). Хронологічно пізніші словоформи: 1859 р. — *Суліоглы* (СНМ 1861: 21), 1886 р. — *Сели-Огло* (Волости: 116). До 1946 р. — *Селиогло* (АТП 1947: 953). Після 1946 р. — *Холмське* (АТП 1947: 213). Первісна назва поселення, за свідченням І. Чебана, посталала внаслідок перенесення аналогічної назви з Туреччини, де проживали болгари, які, переселившись на Одещину, заснували тут нове поселення (Чебан 2009: 275). Ю. О. Карпенко слушно пов'язував цей ойконім з антропонімом *Селіоглу / Селіогли* (Карпенко 1977: 196), у складі якого виокремлюємо компонент *оглу / оли*, що в мові тюркських народів означає 'син' і походить, очевидно, від *oğul* 'т. с.' (БЕР

4: 775). Нова назва *Холмське* — дериват із суфіксом відносної ознаки *-ськ-* від апелятива *холм* (*u*) 'гірка' (ЕСУМ 6: 195): *'горбиста місцевість'. Така словотвірна й семантична мотивація цього ойконіма однозначно вказує на те, що номінатори знехтували дериваційною моделлю і внутрішньою формою історичної назви *Селюглю* (*Селюгли*).

Шевченкове (с., Ізмаїльського р-ну). Історія цього поселення сягає принаймні XVIII ст. З 1774 р. його фіксують із назвою *Kara Magmet* (Середа 2009: 251), у 1827 р. — *Карамагмет* (Кабузан 1974: 93). До 1946 р. — *Карамахмед* (АТП 1947: 955). Після 1946 р. — *Шевченкове* (АТП 1947: 214). За свідченням істориків, назва *Кара Магмет* (*Карамагмет*, *Карамахмед*) позначала татарське поселення (Бачинська 2002: 89). Найімовірніше, це відантропонімний ойконім, у складі якого чітко простежуємо особове ім'я *Магмет* (*Махмет*, *Махмед*), що є народним варіантом до *Мухаммед* (Мінкевич 1999: 15), з препозитивним складником *Кара* < тюрк. *kara* 'чорний' (Бушаков 2003: 128). Нова назва *Шевченкове* меморіальна — на честь Т. Г. Шевченка. Формально відантропонімний характер колишньої та перейменованої назв не свідчить, однак, на користь другої, штучної для колишнього татарського поселення. З метою збереження історичної пам'яті, яку, власне, й закріплюють топоніми, вважаємо за доцільне повернути цьому населеному пункту первісну назву *Карамагмет*.

Широке (с., Білгород-Дністровського р-ну). В історичних джерелах це село згадано з 50-х рр. XIX ст. як *Кебабча* (Кабузан 1974: 146). Таку назву воно зберігало до 1946 р. (АТП 1947: 956). Після 1946 р. — *Широке* (АТП 1947: 218). В основі цього генетично татарського ойконіма — особова назва *Кебабчи* (пор. із цього приводу словотвірний тип кримськотатарських прізвищ із суфіксами *-джи* / *-чи*: *Демерджи*, *Чубукчи* та ін.; Абдулхаїров 2018: 7), мотивована тюрк. *кдбабчы* 'кухар' (Радлов II: 1192). Нова назва *Широке* мотивована прикметником *широкий* (*-е*), напевно, на позначення відповідних розмірів поселення. З викладеного випливає, що перейменовувачі не знали етимона історичного ойконіма *Кебабча* < **Кебабчи* або ж просто його зігнорували.

Ярове (с., Болградського р-ну). Село згадано в 1830 р. з назвою *Дюльмен* (Кабузан 1974: 117). У середині XIX ст. функціонували варіантні назви цього поселення: *Гюльменово*, *Гюльмены*, *Гюльмен*, *Дюльмен* (Чебан 2009: 270). До 1946 р. — *Дюльмени* (АТП 1947: 957). Після 1946 р. — *Ярове* (АТП 1947: 218). Первісна назва стосувалася болгар-

ської колонії, яку заснували переселенці із с. *Гюлемен* (сучасне с. Роза Ямбольського округу Болгарії; Колесник 2001: 55). Етимологізуючи цей ойконім, В. О. Колесник наголошувала на неоднозначності його внутрішньої форми, припускаючи як однаково можливі різні варіанти його мотивації: 1) за умови, що найдавніша форма ойконіма **Дюльмен*, у його основі — кельт. *dolmen* 'купа каміння; гробниця'; 2) якщо первинна форма *Гюльмен*, то назва може походити від тюрк. *gölmen* 'велике озеро (калюжа)'; 3) можливо також, що ойконім сягає тур. *giltan* 'особиста гвардія султана; яничарський корпус'; 4) назву утворено від антропоніма *Гюлемен* (Колесник 2001: 58–59, 60–61, 63). Зауважмо, що перший складник ойконіма *Гюльмен* може бути пов'язаний також із тюрк. *gül* 'квітка, троянда' (ДТС: 195). На сьогодні складно визначити достеменно етимологію назви *Дюльмен* / *Гюльмен* з огляду на неоднозначність її первісної форми. Однак прозора семантика основи нової назви *Ярове* ('яровий (-е) < яр) не співвідносна із жодним з імовірних тлумачень ойконіма *Дюльмен* / *Гюльмен*. Це відповідно дає підстави вважати її штучною (невмотивованою) й апелювати до органів влади про повернення поселенню його історичної назви.

ВИСНОВКИ

Етимологічний і структурно-семантичний аналіз генетично тюркських ойконімів Одещини як сформованих у місцевому татарському (ногайському) середовищі (*Корякчи* — тепер *Мирне*, *Кара Агач* — тепер *Нагірне*, *Єнікей* — тепер *Новоселівка*, *Сатилик Хаджі* — тепер *Олександрівка*, *Картал* — тепер *Орлівка*, *Код-Китай* / *Кот-Китай* — тепер *Острівне*, *Бабей* — тепер *Підгірне*, *Чишма* — тепер *Струмок*, *Шикирлі-Китай* — тепер *Суворове*, *Ханкишла* — тепер *Удобне*, *Ердек Бурну* — тепер *Утконосівка*, *Кара Магмет* — тепер *Шевченкове*, *Кебабча* — тепер *Широке*), так і перенесених болгарськими переселенцями з інших регіонів (переважно з Болгарії; *Пандаклія* — тепер *Оріхівка*, *Селюглу* / *Селюгли* — тепер *Холмське*, *Дюльмен* / *Гюльмен* — тепер *Ярове*), а після 1944–1945 рр. (переважно) перейменованих як етимологічно незрозумілі й немилозвучні назви дає підстави для таких висновків:

1. У більшості перейменувань не враховано ані дериваційної моделі, за якою було утворено первісну назву поселення, ані апелювативного (онімного) значення твірної основи, а отже — їх можна вважати штучними назвами, не пов'язаними з місцевою природою, історичними та культурними особливостями тутешнього регіону: *Корякчи* (відантро-

понімний ойконім) — *Мирне, Кара Агач* (апелятивне значення твірної основи — 'берест', 'чорний в'яз') — *Нагірне, Сатилик Хаджі* (в основі ойконіма, найімовірніше, особова назва засновника або власника) — *Олександрівка* (меморіальний ойконім — на честь рос. імператора *Олександра I*), *Кот-Китай* (відетнонімний ойконім) — *Острівне, Бабей* (назва мотивована родовим чи соціальним терміном) — *Підгірне, Шикирлі-Китай* (топографічна назва) — *Суворове* (меморіальний ойконім), *Ханкишла* (ойконім-комполит; внутрішня форма: 'ханське поселення, володіння') — *Удобне, Селюглу / Селюгли* (відантропонімна назва) — *Холмське, Кара Магмет* (ойконім мотивований особовою назвою власника або засновника поселення) — *Шевченкове* (штучна меморіальна назва), *Кебабча* (відантропонімна назва) — *Широке*.

2. Незначна частина нових (перейменованих) назв постала внаслідок семантичного калькування історичних генетично тюркських ойконімів: *Новоселівка* — колишнє *Єнікей*, *Оріхівка* — колишнє *Пандакля*, *Орлівка* — колишнє *Картал*, *Струмок* — колишнє *Чишма*, *Утконосівка* — колишнє *Ердек Бурну*.

3. З огляду на незавершеність сьогодні процесу відновлення історичних назв поселень на території нинішньої Одещини (повернуто такі первісні (генетично тюркські) назви: *Калаглія* (Одеського р-ну) — після 1946 р. *Миколаївка*; *Кубей* (Болградського р-ну) — після 1946 р. *Червоноармійське*; *Каракурт* (Болградського р-ну) — після 1946 р. *Жовтневе*; *Великий Буялик* ('Бююк Буялик; Березівського р-ну) — після 1946 р. *Благоєве*; *Дельжилер* (Білгород-Дністровського р-ну) — після 1946 р. *Дмитрівка*) його варто активізувати, позбувшись передусім назв із російськоімперською історією (*Олександрівка*, *Суворове*), а також штучних ойконімів із російськомовною структурою (*Удобне*, *Утконосівка*).

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовані генетично тюркські ойконіми Одещини актуалізують проблему системного лінгвістичного аналізу інших, так званих несхіднослов'янських за походженням, назв цього регіону, зокрема німецьких, які були змінені внаслідок адміністративного втручання переважно після 1944 р., й формулювання на цій підставі рекомендацій для Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування щодо повернення таким поселенням їхніх історичних назв.

ЛІТЕРАТУРА, ДЖЕРЕЛА

- Абдулхаїров Р. Словотвір кримськотатарських прізвищ. *Філологія початку ХХІ сторіччя: традиції та новаторство: зб. праць молодих учених* / за ред. Г. А. Александрової, Г. А. Черненко. Київ, 2018. С. 6–7.
- Аргатюк С. С., Левчук В. В., Сапожников, И. В. Аджидер–Овидиополь: очерки по археологии и истории города и крепости. Одесса: ФОП Бондаренко М. А., 2015.
- АТП Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. Видання перше. Київ: Укрполітвидав, 1947.
- Бачинська О. Українське населення придунайських земель ХVІІІ – початок ХХ ст. (Заселення й економічне освоєння). Одеса: Астропринт, 2002.
- БЕР. Български етимологичен речник / Съст. В. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев и др. София: Изд-во на Българската академия на науките, 1971– 2010. Т. 1– 7.
- Бушаков В. А. Лексичний склад історичної топонімії Криму. Київ: Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського, 2003.
- Волости. Волости и важнейшие селения европейской России (По данным обследования, произведенного статистическими учреждениями Министерства Внутренних Дел, по поручению Статистического Совета). Вып. VIII: Губернии Новороссийской группы. С.–Петербург: Центральный статистический комитет, 1886.
- ГНП. Гідронімія Нижнього Подністров'я / за ред. Ю. О. Карпенка. К.; Одеса: Вища школа, 1981.
- Джерела. Джерела історії Південної Бессарабії (з давніх часів до кінця ХІХ ст.) / упоряд. О. М. Лебеденко, Л. Ф. Циганенко, Г. В. Ветрова та ін. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2013.
- Документи. Документи та матеріали до історії болгар Південної Бессарабії / Упоряд. Л. Циганенко, В. Дроздов, С. Майданевич, Н. Морошан. – Ізмаїл: Ірбіс, 2019.
- ДТС. Древнетюркский словарь / В. М. Наделяев, Д. М. Насилов, Э. Р. Тенишев, А. М. Щербак. Ленинград: Наука, 1969.
- ЕСУМ. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1982– 2012. Т. 1– 6.
- Зеленко Л. П., Касім, Г. Ю. Гідронімія нижньої частини басейну Тилігулу. *Записки з ономастики: зб. наук. праць* / відп. ред. Ю. О. Карпенко. Одеса: «АстроПринт», 1999. Вип. 3. С. 88– 103.
- История. История села Островное: 1817– 2013 гг. / Н. С. Бузиян, Н. С. Гужева. Одесса: Астропринт, 2013.
- ІМСОд. Історія міст і сіл Української РСР: у 26 т. Одеська область. Київ: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1969.

- Кабузан В. М. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец XVIII – первая половина XIX в.) / под. ред. В. С. Зеленчука. Кишинев: Штиинца, 1974.
- Карпенко Ю. А. Топонимия болгарских сел Одесской области (вопросы топонимического взаимодействия языков). *Историческая ономастика* / отв. ред. А. В. Суперанская. Москва: Наука, 1977. С. 189– 208.
- Колесник В. А. К истории названия болгарского села Гюльмен. *Записки з загальної лінгвістики: зб. наук. праць* / Відп. ред. Ю. О. Карпенко. Одеса: [б. в.], 2001. Вип. 3. С. 55– 64.
- Лезина И. Н., Суперанская, А. В. Словарь-справочник тюркских родоплеменных названий. Москва: ИНИОН РАН, 1994. Т. I– II.
- Мінкевич Е. Е. Відантропонімі та відетнонімі назви тюркського походження в гідронімії межиріччя Дунаю та Дністра (Буджак). *Записки з ономастики: зб. наук. праць* / Відп. ред. Ю. О. Карпенко. Одеса: «Астропринт», 1999. Вип. 1. С. 14–18.
- Павлюк М. В. Назви річок Дністро-Бузького межиріччя, їх будова та лексико-семантична характеристика. III Республ. ономастична (гідронімічна) конф.: Тези. Київ: Наукова думка, 1965. С. 44– 48.
- Паламарчук С. В. Забытая земля: историческая область Бессарабия. Одесса: Астропринт, 2008.
- Радлов В. В. Опыт словаря тюркских наречий. СПб.: Типография Император. Академии наук, 1893– 1911. Т. I– IV.
- Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. Т. 14. Новороссия и Крым. Природа. Население. Замечательные населенные места и местности / под ред. В. П. Семенова-Тянь-Шанского. Репринтное изд. – Харьков, 2011.
- СГУ. Словник гідронімів України / ред. кол. А. П. Непокупний, К. К. Цілуйко, О. С. Стрижак. Київ: Наукова думка, 1979.
- Севортян Э. В. Этимологический словарь тюркских языков (общетюркские и межтюркские основы на букву «Б»). Москва: Наука, 1978.
- Сергиевский М. В. Топонимия Бессарабии и ее свидетельство о процессе заселения территории. *Известия АН СССР. Отделения литературы и языка*. Москва, 1946. Т. V. Вып. 4. С. 333– 350.
- Серета А. Силистренско-очаковският еялет през XVIII – нач. на XIX в.: Административно-териториално устройство, селища и население в Северозападното Причерноморие / Отг. ред. С. Дойнов. София: Дио Мира, 2009.
- Скальковский А. Опыт статистического описания Новороссийского края. Ч. I. География, Этнография и Народосчисление Новороссийского края. – Одесса: Типография Л. Нитче, 1850.

- Скиба Ю. В. Походи Українського козацтва на Акерман у XVI–XVII ст. *Сборник материалов по историческому краеведению Одесщины* / Отв. ред. А. Д. Бачинский. Одесса: [б. и.], 1992. Вып. I. С. 47–48.
- СНМ. Списки населенных мест Российской империи, сост. и изд. Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. III. Бессарабская область. Список населенных мест по сведениям 1859 года. СПб.: Изд. Центрального статистич. комитета Мин. внутр. дел, 1861.
- СУМ. Словник української мови: в 11 т. / голова ред. кол. І. К. Білодід. Київ: Наукова думка, 1970– 1980.
- Харюков А. П. Татаро-ногайская топонимия Буджака (Советская Придунайщина). *Питання ономастики Південної України: Доп. та повід. V республ. міжвуз. ономаст. конф.* (Миколаїв, травень 1974 р.). Київ: Наукова думка, 1974. С. 40– 43.
- Чебан И. Н. Краткая история Бессарабии и бессарабских болгар: Пустая Сихитика, Онглос, Онгыл, Буджак и с 1813 г. Бессарабия. Измаил: СМІЛ, 2009.
- Carte de la Moldawie pour servir a l'Histoire militaire de la querre entre les Russes et les Turcs / F. G. Bawr. Б. м.; Б. изд-ва, 1774.

Електронні ресурси

- https://uk.wikipedia.ua.nina.az/wiki/Олександрівка_Болградський_район
https://uk.wikipedia.org/wiki/Хаджи_І_Герай
<https://vklook.online>

REFERENCES

- Abdulkhairov, R. (2018). Slovtvir krymskotatarskykh prizvyshch. Filolohiia pochatku KhKhI storichchia: tradytsii ta novatorstvo: zb. prats molodykh uchenykh / za red. H. A. Aleksandrovoi, H. A. Chernenko. Kyiv. S. 6–7. [in Ukrainian].
- Argatjuk, S. S., Levchuk, V. V., Sapozhnikov, I. V. (2015). Adzhider-Ovidiopol': ocherki po arheologii i istorii goroda i kreposti. Odessa: FOP Bondarenko M. A. [in Russian].
- АТР (1947). Ukrainka RSR. Administratyvno-terytorialnyi podil na 1 veresnia 1946 roku. Vydannia pershe. Kyiv: Ukrpolitvydav. [in Ukrainian].
- Bachynska, O. (2002). Ukrainске naseleння pryduнаiskyykh zemel XVIII – pochatok XIX st. (Zaseleння y ekonomichne osvoinnia). Odesa: Astroprynt. [in Ukrainian].
- BER. B#lgarski etimologichen rechnik [Bulgarian etymological dictionary]. Sofija: Izd-vo na B#lgarskata akademija na naukite, 1971– 2010. T. 1– 7– [in Bulgarian].

- Bushakov, V. A. (2003). *Leksychnyi sklad istorychnoi toponimii Krymu*. Kyiv: In-t skhodoznavstva im. A. Yu. Krymskoho. [in Ukrainian].
- Volosti (1886). *Volosti i vazhnejshie selenija evropejskoj Rossii (Po dannym obsledovanija, proizvedennogo statisticheskimi uchrezhdenijami Ministerstva Vnutrennih Del, po porucheniju Statisticheskogo Soveta)*. Vyp. VIII: Gubernii Novorossijskoj grupy. S.-Peterburg: Central'nyj statisticheskij komitet, 1886. [in Russian].
- HNP (1981). *Hidronimii Nyzhnoho Podnistrov'ia* / za red. Yu.O. Karpenka. K.; Odesa: Vyscha shkola. [in Ukrainian].
- Dzherela (2013). *Dzherela istorii Pivdennoi Bessarabii (z davnikh chasiv do kintsia XIX st.) / uporiad. O. M. Lebedenko, L. F. Tsyhanenko, H. V. Vietrova ta in. Izmail: RVV IDHU*. [in Ukrainian].
- Dokumenty (2019). *Dokumenty ta materialy do istorii bolhar Pivdennoi Bessarabii / Uporiad. L. Tsyhanenko, V. Drozdov, S. Maidanevych, N. Moroshan. – Izmail: Irbis*. [in Ukrainian].
- DTS (1969). *Drevnetjurkskij slovar' / V. M. Nadeljaev, D. M. Nasilov, Je.R. Tenishev, A. M. Shherbak*. Leningad: Nauka. [in Russian].
- ESUM. *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoj movy: U 7 t. / za red. O. S. Melnychuka*. Kyiv: Naukova dumka, 1982- 2012. T. 1- 6- . [in Ukrainian].
- Zelenko, L. P., Kasim, H. Yu. (1999). *Hidronimii nyzhnoi chastyny baseinu Tylihulu. Zapysky z onomastyky: zb. nauk. prats / vidp. red. Yu.O. Karpenko*. Odesa: «AstroPrynt». Vyp. 3. S. 88- 103. [in Ukrainian].
- Istorija (2013). *Istorija sela Ostrovnoe: 1817- 2013 gg. / N. S. Buzijan, N. S. Guzheva*. Odessa: Astroprint. [in Russian].
- IMSOd. (1969). *Istoriia mist i sil Ukrainsoi RSR: u 26 t. Odeska oblast*. Kyiv: Hol. red. URE AN URSSR. [in Ukrainian].
- Kabuzan, V. M. (1974). *Narodonaselenie Bessarabskoj oblasti i levoberezhnyh rajonov Pridnestrov'ja (konec XVIII – pervaja polovina XIX v.) / pod. red. V. S. Zelenchuka*. Kishinev: Shtiinca. [in Russian].
- Karpenko, Ju.A. (1977). *Toponimija bolgarskih sel Odesskoj oblasti (voprosy toponimicheskogo vzaimodejstvija jazykov)*. Istoricheskaja onomastika / otv. red. A. V. Superanskaja. Moskva: Nauka. S. 189- 208. [in Russian].
- Kolesnik, V. A. (2001). *K istorii nazvanija bolgarskogo sela Gjul'men*. Zapysky z zahalnoi linhvistyky: zb. nauk. prats / Vidp. red. Yu.O. Karpenko. Odesa: [b. v.]. Vyp. 3. S. 55- 64. [in Russian].
- Lezina, I. N., Superanskaja, A. V. (1994). *Slovar'-spravochnik tjurkskih rodoplemennyh nazvanij*. Moskva: INION RAN. T. I- II. [in Russian].
- Minkevych, E. E. (1999). *Vidantropnimni ta videtnonimni nazvy tiurkskoho pokhodzhennia v hidronimii mezhyrichchia Dunaju ta Dnistra (Budzhak)*. Zapysky z onomastyky : zb. nauk. prats / Vidp. red. Yu.O. Karpenko. Odesa: «Astroprynt», 1999. [in Ukrainian].

- Pavliuk, M. V. (1965). Nazvy richok Dnistro-Buzkoho mezhyrichchia, yikh budova ta leksyko-semantychna kharakterystyka. III Respubl. onomastychna (hidronimichna) konf.: Tezy. Kyiv: Naukova dumka. S. 44- 48. [in Ukrainian].
- Palamarchuk, S. V. (2008). Zabytaja zemlja: istoricheskaja oblast' Bessarabija. Odessa: Astroprint. [in Russian].
- Radlov, V. V. Opyt slovarja tjurkskih narechij. SPb.: Tipografija Imperator. Akademii nauk, 1893- 1911. T. I- IV. [in Russian].
- Rossija (2011). Rossija. Polnoe geograficheskoe opisanie nashego Otechestva. T. 14. Novorossija i Krym. Priroda. Naselenie. Zamechatel'nye naselennye mesta i mestnosti / pod red. V. P. Semenova-Tjan'-Shanskogo. Reprintnoe izd. – Har'kov, 2011. [in Russian].
- SHU (1979). Slovnyk hidronimiv Ukrainy / red. kol. A. P. Nepokupnyi, K. K. Tsi-luiko, O. S. Stryzhak. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Sevortjan, Je.V. Jetimologicheskij slovar' tjurkskih jazykov (obshhetjurkskie i mezhtjurkskie osnovy na bukvu «В»). Moskva: Nauka. [in Russian].
- Sergievsckij, M. V. (1946). Toponimija Bessarabii i ee svidetel'stvo o processe zasele-nija territorii. Izvestija AN SSSR. Otdelenija literatury i jazyka. Moskva, 1946. T. V. Vyp. 4. S. 333- 350. [in Russian]
- Sereda, A. (2009). Silistrensko-ochakovskijaj ejalet prez XVIII – nach. na HIIH v.: Administrativno-teritorialno ustrojstvo, selishha i naselenie v Severozapadnoto Prichernomorie / Otg. red. S. Dojnov. Sofija: Dio Mira. [in Bulgarian].
- Skal'kovskij, A. (1850). Opyt statisticheskogo opisanija Novorossijskogo kraja. Ch. I. Geografija, Jetnografija i Narodoschislenie Novorossijskogo kraja. – Odessa: Tipografija L. Nitche. [in Russian].
- Skyba, Yu.V. (1992). Pokhody Ukrainskoho kozatstva na Akerman u XVI-XVII st. Sbornik materialov po istoricheskomu kraevedeniju Odesshhiny / Otv. red. A. D. Bachinskij. Odessa: [b. i.], 1992. Вър. I. S. 47-48. [in Ukrainian].
- SNM (1861). Spiski naselennyh mest Rossijskoj imperii, sost. i izd. Central'nym statisticheskim komitetom Ministerstva vnutrennih del. III. Bessarabskaja oblast'. Spisok naselennyh mest po svedenijam 1859 goda. SPb.: Izd. Central'nogo statistich. komiteta Min. vnutr. del. [in Russian].
- SUM. Slovnyk ukraïnskoi movy: v 11 t. / holova red. kol. I. K. Bilodid. K.: Naukova dumka, 1970- 1980. [in Ukrainian].
- Harjukov, A. P. (1974). Tataro-nogajskaja toponimija Budzhaka (Sovetskaja Pridu-najshhina). Pytannia onomastyky Pivdennoi Ukrainy: Dop. ta povid. V respubl. mizhvuz. onomast. konf. (Mykolaiv, traven 1974 r.). Kyiv: Naukova dumka, S. 40- 43. [in Russian].
- Cheban, I. N. (2009). Kratkaja istorija Bessarabii i bessarabskih bolgar: Pustaja Sihi-tika, Onglos, Ongyl, Budzhak i s 1813 g. Bessarabija. Izmail: SMIL. [in Russian]
- Carte (1774). Carte de la Moldawie pour servir a l'Histoire militaire de la guerre entre les Russes et les Turcs / F. G. Bawr. Б. м.; Б. изд.-ва.

Elektronni resursy

https://uk.wikipedia.ua.nina.az/wiki/Олександрівка_Болградський_район

https://uk.wikipedia.org/wiki/Хаджі_І_Герай

<https://vklook.online>

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті проаналізовано низку ойконімів сучасної Одеської області, які сформувалися в період турецько-татарської (ногайської) історії цього регіону, а також генетично тюркські назви, які болгарські переселенці перенесли на нове місце проживання зі своєї батьківщини (або з території Туреччини) впродовж кінця XVIII — першої половини XIX ст., що були змінені внаслідок адміністративного втручання радянської влади переважно протягом 1944–1945 рр.

Мета. Здійснити етимологічний і структурно-семантичний аналіз зазначених генетично тюркських ойконімів сучасної Одеської обл.

Об'єкт дослідження. Генетично тюркські назви поселень Одещини (як місцеві, так і перенесені болгарськими переселенцями з-за Дунаю), змінені адміністративним способом переважно після 1944 р.; **предмет** — з'ясування етимології відповідних ойконімів і їх структурно-семантична характеристика.

Методи дослідження. Для аналізу дібраних ойконімів застосовано описовий метод, за допомогою якого схарактеризовано структуру як історичних (генетично тюркських), так і нових (радянського періоду) назв, а також прийом етимологічного аналізу — встановлено етимони генетично тюркських назв поселень.

Результати дослідження. Визначено словотвірні моделі, за якими сформовано проаналізовані генетично тюркські ойконіми Одещини (відапелятивні, відантропонімні, відетнонімні назви), з'ясовано доонімну мотивацію їхніх твірних основ; схарактеризовано структуру нових (перейменованих) назв.

Висновки. Доведено, що в більшості перейменувань не враховано ані дериваційних моделей, за якими було утворено первісні назви поселення, ані апелятивного (онімного) значення їхніх твірних основ, що переконливо засвідчує штучний характер так званих нових назв, відсутність їхнього зв'язку з місцевим природою, історичними та культурними особливостями тутешнього регіону. Наголошено на потребі очищення ойконімного простору сучасної Одеської обл. від назв із російськоімперською конотацією (Олександрівка, Суворове), а також із російськомовною структурою (Удобне, Утконосівка).

Ключові слова: генетично тюркські ойконіми Одещини, перейменовані назви радянського періоду, внутрішня форма ойконіма, штучна назва, відновлення історичних назв.

ВЕРБИЧ Святослав Алексеевич

доктор филологических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник отдела истории украинского языка и ономастики Института украинского языка НАН Украины, ул. Грушевского, 4, Киев, 01001, Украина; тел.: +380954253216; e-mail: sviatoverb@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

ГЕНЕТИЧЕСКИ ТЮРКСКИЕ ОЙКОНИМЫ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ: МОТИВИРОВАННОСТЬ / НЕМОТИВИРОВАННОСТЬ ПЕРЕИМЕНОВАНИЙ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА. 2**АННОТАЦИЯ**

Введение. В статье анализируются ойконимы современной Одесской области, сформировавшиеся во время турецко-татарской (ногайской) истории этого региона, а также генетически тюркские названия, перенесённые болгарскими переселенцами на новое место жительства со своей родины (или с территории Турции) на протяжении конца XVIII — первой половины XIX века, которые вследствие административного вмешательства советской власти были переименованы в основном в 1944—1945 гг.

Цель. Этимологический и структурно-семантический анализ указанных генетически тюркских ойконимов Одесской области.

Объект исследования. Генетически тюркские названия населённых пунктов Одесской обл. (местные и перенесённые болгарскими переселенцами из-за Дуная), изменённые административным путём в большинстве случаев после 1944 г.; **предмет** — определение этимологии анализируемых ойконимов и их структурно-семантическая характеристика.

Методы исследования. Для анализа указанных ойконимов используется описательный метод, с помощью которого характеризуется структура и исторических (генетически тюркских), и новых (советского периода) названий, а также приём этимологического анализа — определяются этимоны генетически тюркских названий.

Результаты исследования. Определены деривационные модели, на базе которых сформировались анализируемые генетически тюркские ойконимы Одесской обл. (отapelлятивные, отантропонимные, отэтнимные названия), установлена дооимная мотивация их производящих основ; проанализирована структура новых (переименованных) названий.

Выводы. Констатируется, что в большинстве переименований номинаторами не учтены деривационные модели, с помощью которых образовались первичные названия, а также apelлятивное (оимное) значение их производящих основ, что убедительно доказывает их (переименований) искусственность, отсутствие связи с местной природой, историческими и культурными особенностями исследуемого региона. Акцентируется внимание на необходимости исключения из ойконимного пространства современной

Одесской области названий из российской имперской коннотацией (Александровка, Суворово), а также из русскоязычной структурой (Удобное, Утконосовка).

Ключевые слова: *генетически тюркские ойконимы Одесской области, переименованные названия советского периода, внутренняя форма ойконима, искусственные названия, возобновление исторических названий.*

Статья надійшла 29 вересня 2021 р.